

“Yeni Kafkasya” Mecmuası

Adem CAN*

Özet: Bu çalışma, 1923–1927 yılları arasında İstanbul’da neşredilen *Yeni Kafkasya* mecmuasının tanıtımıdır. *Yeni Kafkasya*, Resulzâde Mehmet Emin tarafından on beş günde bir çıkarılan siyasî, sosyal ve edebî bir dergidir. Ancak siyasî yönü ağır basar. 1917’de Rusya’da kurulan Komünizm’e karşı Türk Dünyası’nda yayımlanan ilk dergidir. Bu yazıda *Yeni Kafkasya*’nın kültürümüzdeki yeri, yayın hayatı, biçim özellikleri, yazar kadrosu, yayın politikası, siyasî ve edebî faaliyeti tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Yeni Kafkasya* mecmuası, Resulzade Mehmet Emin, Azerbaycan matbuatı, muhaceret matbuatı...

Ceditçi kuşağın hazırladığı şartlar sayesinde 1920’ye kadar verimli bir matbuat hayatı yaşayan Azerbaycan, Bolşevik istilâsıyla bu imkândan büsbütün mahrum kalır. İstilâ ile ülkedeki dergi ve gazetelerin neşriyatına derhal son verilir. Azerbaycan’da artık *Bakinskiy Raboçi*, *Zaraya Vostoka* ve *Yeni Fikir* gibi Bolşevik gazetelerin devri başlamıştır. Gizli neşredilen milliyetçi dergi ve gazeteler, yayımını; ancak birkaç yıl devam ettirebilmişlerdir. Bu şartlarda fikrî mücadele veremeyeceklerini anlayan Azerî aydınlar, faaliyetlerini başka memleketlere kaydırırlar. Böyle bir mücadele için en uygun ülke olarak Türkiye seçilir ve Azerbaycan’ın muhaceret matbuatı, İstanbul’da neşredilen *Yeni Kafkasya* mecmuası ile başlar.

1. Mecmuanın Yayın Hayatı ve Şekil Özellikleri

26 Eylül 1923’te İstanbul’da yayın hayatına başlayan *Yeni Kafkasya*’nın kurucusu, Azerbaycan’ın yetiştirdiği büyük fikir ve devlet adamı Resulzâde Mehmet Emin Beydir. Resulzâde’nin başkanlığındaki “*Millî Azerbaycan Hareketi’nin yayın organı olarak*” (Şimşir 2002: 39) on beş günde bir neşredilen dergi, dört yıla yakın bir süre yayın yapmayı başarır. Fakat Bolşeviklerin çok faal olduğu bir dönemde, Komünizmin aleyhinde yayın yapmak kolay değildir. Bu süre zarfında – *farklı görüşlere rağmen* – (Akpınar vd. 1990: xx) 95 sayı çıkan mecmua (Can 2005: 6), 1927’nin sonunda *Dâhiliye Vekâlet-i Celîlesinin teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince muzır neşriyatta bulunduğu gerekçesiyle kapatılmıştır* (Şimşir 2002: 39). *Yeni Kafkasya*, dört yıllık yayın

* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü / ERZURUM
ademcan71@my.net.com

hayatı boyunca yalnız bir defa tatil edilmiştir. Üçüncü yılın yedinci sayısındaki bir duyurudan öğrenildiğine göre 15 Aralık 1925'te tatil edilen dergi, 6 Şubat 1926'da tekrar yayına başlamıştır. Tirajı hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan dergi, Mirza Bala'nın (1953: 19) bildirdiğine göre Azerbaycan'da alenen okunmaktadır.

Yeni Kafkasya, “on beş günde bir neşrolunur edebî, içtimâî ve siyasî mecmua” künyesiyle yayın yapar. Yayın tarihi olarak ayın biri ve on beşi esas alınmakla birlikte bu tarihlerde bazı sapmalar olduğu görülmektedir. Özellikle Azerbaycan'ın 28 Mayıs istiklâl ve 27 Nisan işgal günleri adına hazırlanan özel sayılar, bu tarihlerin yıl dönümünde neşredilir. Dördüncü yıla ait 5-6, 8-9 ve 11-12. sayılar ise çift sayı olarak yayımlanmıştır.

Çoğunlukla yeşil ve pembe, bazen de sarı ve mavi renkli zayıf bir karton kapak taşıyan *Yeni Kafkasya*, özel sayılarda beyaz bir fon üzerine Azerbaycan bayrağının konulduğu farklı bir kapakla çıkarılmaktadır. Kapakla birlikte 18 sayfalık bir hacme sahip derginin ebadı 20,5 X 28 cm'dir.

2. Yazar Kadrosu

Yeni Kafkasya'nın yazar kadrosu tam olarak tespit edilememiştir. Dergide 139 imza mevcuttur. Bu imzalar şunlardır: A (yın) B, A (yın)-L, A. (elif) Cevâd, A. (elif) Çelik, A. (elif) Hamdi, A. (yın), A. (yın) Battal, A. (yın) H. (a), A. (yın) K. (af), A. (yın) Kûrbân, A. (yın) Kurbankulu, Abdullah Battal, Abdullah Cevdet, Abdülkadir (F.S.), Abdülkadir, Acaralı, Ahmed Naim, Ahmed Zeki Velidî, Akşehirli, Ali Mansur, Ali Merdan, Ali Usta, Avrupa'da Mukim Bir Azerbaycanlı, Ayaz İshâkî, Ayın Kaf, Azerbaycanlı Ali Esfer, Azerbaycanlı Ali Kemal, Azerbaycanlı Fuad, Azerbaycanlı Gültekin, Azerbaycanlı Kemal, Azerî, Azerî-zâde, B. R., B..., Bakûlü, Başkırdistanlı Abdülkadir, Başkırdistanlı Fethülkadir Süleyman, Bay Kara, C., Cafer Sâdık, Cafer Seyyid Ahmed, D. Ş., Demir Taş, Demirci Oğlu, Doktor Abdullah Cevdet, Dür-endîş, E. (lif), E. (lif) A. (yın), E. (lif) Şeyhülislâm-zâde, Elmas Yıldırım, Erdoğan, Falih Rıfkı, Genceli, Genç Azerî, Gülseren, Gültekin, Gürcü, H. (hı), Halil Has Mehmet, Hüseyin Cavid, Hüseyin-zâde Kara, İslahçı, İdil Oğlu, İsmail Zührî, K. (af) K. (af), K. (ef), K. (kef) T. (te), Kafkasyalı, Karabağlı Sinân, Kazanlı, Kazanlı A. (yın) Battal, Kâzım, Kemâl, Kurban Kulu, M., M. B., M. Garîb, M. M. B. , M. Mirza Bala, M. Mirza, M. S. (sat) Sinân, M., Mahmud Fuad Toktar, Mahmud Fuad, Manastırlı Bahaddin, Mehmet Ali Salih, Mehmet Emin Resulzâde , Mehmet Fuad Toktar, Mehmet-zâde Mirza Bala, Mehmet-zâde Mirzâ, Millî, Mim Elif, Mim Garîb, Mim., Mir Yakub Mihriyef, Mirza Bala, Mirza, Muhammed Ali Salih, Muhbir, Musâvâtçı, Mustafa Çokayoğlu, Mustafa, Muzaffer Şerif, N., Nâfî'a Şükrü, Necâfî, Ozan, P., Resulzâde Mehmet Emin, Rusyalı Bir Müslümân Muhacir, S. (at) Sinân, S. (at) Sinân, S. (at) Sinân, S. (in) B., S. (sat) Sinân, Sadrî Maksûdî, Sinân,

Suud Safvet, Ş. E. (lif), Ş. M., Ş. M., Ş., Şafî, Şahin, Ş., Şük..., T. (e) E. (lif), Taş Demir, Tîn, Turan, Türkistanlı Ahmed Naim, Türkistanlı Özbek, Türkistanlı, Türkmen, Urân, Yakup Kadri. Bu imzaların kimlere ait olduğunu tespit etmek zordur. Yukarıdaki imzalardan da anlaşılacağı üzere bazı yazarlar birden çok müstear ad kullanmışlardır. Bu müstear adlarla birlikte rumuz kullanan yazarlar da vardır. Bu rumuzların kime ait oldukları konusunda kesin bir hükme varmak güç olmakla birlikte bazıları tespit edilebilmiştir. Bunlardan başka Yeni Kafkasya’da 374 imzasız yazı yer almaktadır. Bu imzasız yazıların da değişik müstear adlar ve rumuzlar kullanan yazarlara ait olması kuvvetle muhtemeldir. Bu durumda Yeni Kafkasya’nın yazar kadrosu, yukarıda belirtilen 139 imzadan çok daha azdır; ancak bu konuda kesin bir rakam telâffuz etmek mümkün değildir.

Yukarıdaki tespitlerden, *Yeni Kafkasya* yazarlarının, isimlerini gizleme temayülünde oldukları anlaşılmaktadır. Bu temayül, şüphesiz Komünist Rusya’ya karşı yayın yapmak gibi haklı bir nedene dayanmaktadır. Zaten dergi neşriyatı, Bolşevikler tarafından yakından takip edilir. Kaldı ki yazarların bir kısmı yazılarını Türkiye dışından göndermektedirler. İsmi gizlemeyen, açık imza ile yazan yazarlar da vardır. Bu yazarların bir kısmı bütün Türk dünyasında tanınmış kişilerdir. Resulzâde Mehmet Emin, A. Zeki Velidî (Togan), Ayaz İshâkî (İdilli), Mehmet Fuat Toktar, Sadri Maksûdî (Arsal), Yusuf Akçura, Cafer Seydahmet (Kırimer), Abdullah Battal (Taymas), Ahmed Cevad vb. gibi yazar ve şairler Türk dünyasının tanıdığı fikir ve sanat adamlarıdır.

Derginin asıl yükünü Resulzâde ile birlikte Azerbaycanlı milliyetçiler yüklenmiştir. Resulzâde Mehmet Emin, *Yeni Kafkasya*’nın sahibi ve başyazarıdır. İlk sayılarda adını gizleyen Resulzâde, daha sonra açık imza ile yazılar yazar. Ancak, Resulzâde’nin dergiye ne kadar yazı yazdığı bilinmemektedir. Bu konuda Sebahattin Şimşir (2002: 45) “*Yeni Kafkasya*’da Mehmet Emin Resulzâdeye ait olduğunu düşündüğümüz imzalı veya imzasız 215 civarında makale bulunmaktadır.” demektedir ve yazarın kullandığı imzaları belirtmektedir. Bizim tespitlerimize göre yazar, *Resulzâde Mehmet Emin*, *Mehmet Emin Resulzâde*, *Resulzâde*, *M. E. ve Mim Elif* imzalarıyla toplam 42 yazı yazmıştır. İmzasız yazılar için kesin bir rakam verilemeyeceği kanaatindeyiz. Yine de mecmuanın imzasız başmakalelerinin hemen tamamını Resulzâde’nin yazdığını tahmin ediyoruz.

Resulzâde, bu yazılarında genellikle siyasî konuları ele almış ve Komünizmi tenkit etmiştir. Yazarın ana teması; milliyetçiliktir. Komünizmin ilmî bir tenkid olan “İhtilâlcî Sosyalizmin İflâsı” gibi seri makaleleri, ayrıca kitap hâlinde neşredilmiştir (Resulzâde M. Emin 1928). Yazarın bir diğer seri makalesi ise “Milliyet Mebde”inin Avrupa’da Galebesi”dir. Yazar, bu makalelerinde, Komünizmin Avrupa’da yaşam şansı bulamadığı, milletleri ayakta tutan asıl değerlerin milliyetçilik olduğu fikrini savunmuştur.

Dergiye en çok yazı yazan yazarlardan biri de Mirza Bala'dır. Yazar, Mehmetzâde Mirza Bala, M. Mirza Bala, Mirza Bala, Taş Demir, M. M. B. ve M. B. imzalarıyla 70 yazı yazmıştır. Ayrıca dergideki M. Mirza, Mirza ve Demir Taş imzalarının da Mirza Bala'ya ait olması gerekir. Yazarın; Vatan Kaldı, On Defa Öldürülen ve Yıldırım adlarında üç de hikâyesi vardır. Çoğu siyasî karakterde seri yazılar yanında Mirza Bala, Azerbaycan Edebiyatı ile ilgili makaleler de yazmıştır. Mirza Bala'dan sonra yazısı fazla olan diğer bir imza, Azerî'dir. Azerî, Yeni Kafkasya'ya, çoğu siyasî 52 makale yazmıştır. Bu makalelerin konusu genellikle Azerbaycan'dır ve Bolşeviklere en şiddetli hücum, bu yazılarda ifadesini bulur. Bu imzanın kime ait olduğu tespit edilememiştir. Dergiye başından sonuna kadar yazı yazması ve Azerbaycan üzerindeki Bolşevik politikalarını iyi bilmesi, Azerî'nin, Resulzâde Mehmet Emin'e yakın bir kişi olduğunu düşündürmektedir. Yazar, *Yeni Kafkasya*'nın halefleri olan Azerî Türk, Odlu Yurt, Kurtuluş gibi dergi ve gazetelere de yazı yazmıştır.

Azerbaycanlı yazarlar dışında Yeni Kafkasya mecmuasına en fazla yazan fikir adamı, Kazanlı Abdullah Battal (Taymas)'tır. Yazar, mecmuada *Abdullah Battal*, *A. Battal*, *Kazanlı* ve *Kazanlı Abdullah Battal* imzalarıyla tenkitten biyografiye, edebiyattan kültür meselelerine kadar değişen konularda toplam 16 makale neşretmiştir. Genellikle uzun olan bu makaleler, bilimsel bir yaklaşımla ele alınmıştır.

Dergiye en fazla katkıda bulunan bu dört imza dışında, fazlaca makalesi olan diğer yazarlar şunlardır: Cafer Sâdık, Türkmen, Sinân, A. Zeki Velidî (Togan), Türkistanlı (Ahmet Naim), Gürcü, Kemal, Mustafa (Çokayoğlu), Sadrî Maksûdî (Arsal), E. Şeyhülislâmzâde (Ekber Ağa), A. Kurban, Demirci Oğlu.

Dergide yayımlanan 49 şiirden 6'sı imzasız, 43 tanesi ise Gültekin, Ahmed Cevad, Ali Usta, Azerî-zâde, B..., Elmas Yıldırım, Gülseren, Hüseyin Cavid, Nafia Şükrü, Sinân ve Suut Saffet adlı şairlere aittir. Bunlardan Ahmed Cevad ve Hüseyin Cavid, Azerbaycan'ın tanınmış şairleridir. Dergide Ahmed Cevad'ın altı şiiri mevcuttur ve Gültekin'den sonra dergiye en çok şiir veren kişidir. Derginin asıl şairi Gültekin'dir. Gültekin'in yirmi bir şiiri yayımlanmıştır. Bu şiirlerde vatan ve millet sevgisi, kahramanlık ve cesaret gibi temalar işlenmiştir. Bazılarında Bolşevik Rus işgali ağır bir dille tenkit edilmektedir. Hemen tamamında vatanını kaybetmiş bir şairin ıstırabı vardır.

Mirza Bala'nın (1953) *Yeni Kafkasya* dergisinde parladığını söylediği "istiklâlin ateşin şairi" Gültekin'in asıl adı Emin Âbid'dir. Emin Âbid (? – 1937) 1920 yılında İstanbul'a gelerek Edebiyat Fakültesi'nde okumuştur. Talebeliği sırasında Gültekin mahlasıyla vatan ve istiklâl konularını işleyen şiirler yazan şair, İstanbul'da Buzlu Cehennem adlı bir de şiir kitabı neşretmiştir. Şairin aynı zamanda İstanbul Türkiyat Enstitüsü'nde Azerî Edebiyatı Tarihi üzerine hazırladığı mezuniyet tezi bulunmaktadır. 1927 yılında Bakû'ye dönen Emin

Âbid, Mirza Fethali Ahundzâde'nin eserlerini neşre hazırlamış ve Bakû'de Azerî Edebiyatı hakkında pek çok makale yayımlamıştır. *Yeni Kafkasya*'da bir de makalesi bulunan Emin Âbid, şiirlerini Türkiye Türkçesiyle yazmıştır.

3. Yayın Politikası

Yeni Kafkasya'nın yayın politikası, siyasî bir mücadelenin icabına göre tanzım edilmiştir. Bu mücadele, önce Azerbaycan'ın sonra Komünist Rus hâkimiyetinde yaşamaya zorlanan bütün Türklüğün, hatta bütün mahkûm milletlerin istiklâlini temin etme mücadelesidir. Derginin asıl hedefi, Azerbaycan'a yeniden bağımsızlığını kazandıracak genç nesilleri yetiştirmektir. Bu nesillere Azerbaycan'ın artık bir devlet olduğu ve bu devletin geçici bir işgale uğradığı duyurulmaya çalışılır. Bütün yayın hayatı boyunca Azerbaycan'ın tarihî ve kültürel kimliğini aydınlatmayı sürdüren dergi, onun sahip olduğu her türlü potansiyeli haber vermeyi de ihmal etmez. Böylece Azerbaycan'ın bağımsız yaşamaya hak kazanmış köklü bir devlet olduğu ve gençliğin kendisine sahip çıkmasını beklediği duygusu telkin edilir.

Vatansever gençlerin çektiği sıkıntılar, haberden şiire kadar hemen her tür yazının konusudur. Sürgün edilen ve kurşuna dizilen vatanseverlerin isimleri duyurulur. Tanınmış olanlarının biyografileri yazılır. Bolşevik hapishanelerinde yaşanan sefalet anlatılır. Hemen her yazıda okuyucu, Komünist Rusya'nın uyguladığı vahşetle karşı karşıyadır. Ama özellikle bu vahşeti duyurmak için, *Yeni Kafkasya*'nın önemli bir kısmı habere ayrılmıştır. Derginin son üç ile beş sayfalık kısmında, canlı tanıkların anlattıklarıyla, değişik yerlerden gönderilen muhabir mektuplarıyla ya da yabancı basına dayanılarak verilen haberlerle Bolşevik ve Çeka (Bolşevik istihbarat örgütü) vahşeti bütün dünyaya duyurulmaya çalışılır. Hatta bu vahşet duyurulmakla kalmaz, *Yeni Kafkasya* sayfalarında zaman zaman çok ağır bir dille tenkit edilir.

Yeni Kafkasya'nın ilgi alanı Azerbaycan'la sınırlı değildir. Rus esaretindeki Türk dünyasında meydana gelen her türlü gelişme, dergi sayfalarına taşınır. Bu manada dergi, Türk dünyasının bayraktarlığı görevini üstlenmiştir. Rusya'nın Türklerle ilgili faaliyet ve emellerini yakından takip eden dergi, Türk dünyasındaki siyasî, sosyal ve kültürel meseleleri de ele alır. Bu zamanda cereyan eden Türk dünyasının dil ve kültür birliği hakkındaki tartışmalara geniş yer verir. Bu yayın politikasıyla, Türk millî ruhunu canlı tutmayı amaçladığı söylenebilir.

Rus istilâsına maruz kalmış başka milletler de *Yeni Kafkasya*'nın yayın konusudur. Bolşeviklerin bu milletlere müstahak gördüğü siyaset kınanırken, bu milletlerin Ruslara karşı gösterdiği millî direniş takdirle karşılanır. Bunlar arasında Gürcistan'a özel bir ilgi gösterildiğini söylemek yanlış olmaz. Bolşevik ihtilâlinde sonra kurulan *Maverâ-yı Kafkasya İttihâdı* (Resulzâde 1993: 41) içerisinde Azerbaycan'ın yanında yer alan; ancak onu arkadan vuran Erme-

nistan'a karşı duyulan kinin aksine, Gürcistan, kardeş millet olarak kabul edilir ve hakkında önemli neşriyat yapılır (Avrupa'daki Promete Hareketi içerisinde de Gürcü aydınlarla Türk aydınların ortak hareket ettikleri hatırlanmalıdır.).

Rusya'ya komşu İran'daki siyasî gelişmeleri yakından takip eden dergi, diğer büyük devletlerin dünya siyasetlerini izlemeyi de ihmal etmez. Bu devletlerin, Rusya ve özellikle de Türk dünyasıyla ilgili siyasetleri hakkında pek çok makale, mecmuada yer almıştır.

İstanbul'da neşredilen *Yeni Kafkasya*, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti hakkında yayın yapmaktan bilinçli olarak uzak durur. Ancak Türkiye'nin dünya siyasetini ilgilendiren meseleleri hakkında az sayıda yazı yazılmıştır. Ruslarla olan ilişkiler ve Şeyh Sait İsyanı, Türkiye ile ilgili yayının iki önemli konusudur. Rusya'dan kaçarak gelen Resulzâde'nin ciddi bir Bolşevik propagandasına maruz kalan Türkiye'deki bu davranışını anlamak güç değildir.

Yeni Kafkasya, Azerî Türkleri tarafından İstanbul'da kurulan ve günümüze kadar devam eden milliyetçi yayın zincirinin ilk halkasıdır. Bu yüzden Türklüğü ilgilendiren her türlü konu, onun neşriyatında ifadesini bulmuştur. Bu yayının politikası, kendinden sonra aynı amaçla kurulan dergi ve gazetelere de rehber olmuştur.

Yeni Kafkasya mecmuası yıl 5, sayı 2 (müselnel sayı 95), sayfa 1 (Derginin tespit edilebilen son sayısı)

4. Siyasî Faaliyeti

Yeni Kafkasya dergisi, *edebî, içtimâî ve siyasî bir mecmua* olarak tavsif edilmiştir. Fakat siyasî yönü ağır basar. Derginin bu özelliğini anlamak için, neşriyatını yazı türleri bakımından mukayese etmek kâfidir. Dergide yayımlanan siyasî yazıların toplamı, haberler dışında, diğer bütün türlerin birkaç katıdır. Zaten haberler de genellikle siyasî içeriklidir. Haberler dışındaki yazıların konularına göre yüzdeler dağılımı şöyledir: Tarih: % 4, edebiyat: % 12, değişik toplumsal meseleler: % 14, siyaset: % 70. *Yeni Kafkasya* için, ‘işgal altındaki Azerbaycan’ın istiklâlini temin etmek amacıyla kurulan siyasî bir dergidir’, demek yanlış olmasa gerek. O, bütün dünyayı tehdit eden Komünizm’e karşı Türk dünyasında çıkarılan ilk siyasî dergidir. Asıl amacı Azerbaycan’ı istiklâline kavuşturmak olsa da, Bolşevik esareti altındaki bütün milletlerin masumiyetini savunmaktan çekinmemiştir.

Yeni Kafkasya’nın neşriyatı, her şeyden önce bir cesaretin ifadesidir. O, bu yönüyle İstanbul’da neşredilen devrin diğer dergilerinden çok farklıdır. Dört yıllık yayın hayatı boyunca, bütün kalemleriyle Komünist Bolşeviklere karşı siyasî bir mücadele vermiştir. Bu neşriyattan canı sıkılan Bolşeviklerin itham ve tehditlerine aldırmanmış ve zaman zaman bu gibi hücumlara sert cevaplar vermiştir.*

Yeni Kafkasya’ya göre diğer milletlere özgürlük ve eşitlik vaat ederek iktidara gelen Bolşevik Komünizmi, Çarlık Rusya’sından farklı değildir. Çarlık Rusya’sı devrinde yürütülen Ruslaştırma siyaseti, Bolşevik Komünistleri tarafından olduğu gibi devam ettirilmekte ve mazlum milletlerin bütün kaynakları Rus ırkı yararına sömürülmektedir. Bu ise sözde karşı çıkılan emperyalizmden başka bir şey değildir. Ruslar, emellerine engel olacak diğer büyük devletleri etkisiz bırakmak için bütün dünyada Komünist bir ihtilâl gerçekleştirme peşindedir. Bu amaçla dünya üzerinde geniş bir propaganda ağı kurmuşlardır. Fakat bu ihtilâlin gerçekleşme şansı yoktur. Zaten büyük devletler bu tehlikeyi sezdiklerinden gereken önlemi almışlar ve Avrupa’da Komünizmin ilerlemesini durdurmuşlardır. Doğuda ise köylü de işçi de Komünizm tarafından ezilmektedir (Resulzâde 1928).

Yeni Kafkasya mecmuasında Komünizmi bir sistem olarak ele alan çok sayıda ciddi tenkit yazısı mevcuttur. Bizzat Resulzâde Mehmet Emin’in *İhtilalci Sosyalizmin İflâsı* başlıklı seri makaleleri, bu tenkit yazılarına iyi bir örnektir. Bütün bu yazılarda Komünizm’in insanlık için uygun bir idarî sistem olmadığı tezi işlenir. Teori ve uygulamaları birbiriyle çelişen Komünizm, çürütülmeye çalışılır.

5. Edebî Faaliyeti

Yeni Kafkasya'da edebiyatla ilgili makale, şiir ve hikâye gibi edebî türlere de yer verilmiştir. Ancak yukarıda belirtildiği gibi edebî yazılar diğerlerine göre çok azdır. Ayrıca edebî yazılarda dolaylı yönden siyasî bir amaç güdülmüştür. Bu sebeple edebî makaleleri diğerlerinden kesin çizgilerle ayırmak mümkün değildir. Buna rağmen muhtevalarından hareketle otuz altı tane edebî makale tespit edilmiştir.

Edebî makalelerde, Türk dünyası edebiyatlarını ilgilendiren meseleler üzerinde durulur. *Altay'dan Azerbaycan'a* bir yandan Türk dünyasının işgalden sonra içine düştüğü durum ve bu durumun millî mefkûre ile millî edebiyata tesiri ele alınırken, diğer yandan kültür ve edebiyatla ilgili gelişmelerden bahsedilir. Rusların Türk kültürü hakkındaki menfî emelleri yakından takip edilerek Türk dünyası aydınlarının dikkati bu gibi meselelere çekilir. Bu bağlamda Bakû'de düzenlenen Türkoloji Kongresine büyük ilgi gösterilmiş ve bu kongrede gündeme getirilen Latin alfabesi ile ilgili tartışmalara geniş yer verilmiştir (Yeni Kafkasya 1925).

Edebî makalelerin önemli bir kısmı, Azerbaycan edebiyatına ayrılmıştır. Azerî (1924), Rusların Azerbaycan'da kurdukları *Amele Harsı* adlı mekteplerle oluşturmaya çalıştıkları Bolşevik edebiyattan bahseder. Mirza Bala (1925), Azerbaycan edebiyatı tarihi hakkında önemli seri makaleler kaleme almıştır. Yazar, Bolşeviklerin Azerbaycan edebiyatı hakkındaki hücumlarına da ciddi makalelerle cevap vermiştir (Mira Bala 1926). Azerbaycan edebiyatıyla ilgili yazı yazan bir başka isim, Sinân'dır. Yazar, Azerbaycan halk edebiyatı üzerine geniş bir makale neşretmiştir (Sinân 1925). Azerbaycan edebiyatını değişik yönleriyle ele alan birkaç imzasız makale daha vardır. Bunlar arasında Azerbaycan matbuatıyla ilgili olanları kaydetmek gerekir. Bu makalelerde o güne kadar Azerbaycan'da neşredilen dergi ve gazeteler kronolojik olarak ele alınmış ve pek çok isim tanıtılmıştır (Yeni Kafkasya 1926).

Yeni Kafkasya'daki edebî makaleler bunlarla sınırlı değildir. Özellikle, Türk dünyası kültür birliği konusunda önemli fikirlerin tartışıldığı seviyeli makaleler neşredilmiştir. Türk dünyasının değişik memleketlerine mensup yazarlar, kültür ve edebiyat hakkında farklı fikirler ortaya atmış ve bu fikirleri tartışma konusu yaparak dergi sayfalarında seri makaleler hâlinde neşretmişlerdir. Bu makaleler, o zamanki Türk aydınının Türk dünyası kültür birliği meselesine nasıl baktığını göstermeleri açısından önemlidir. Kazanlı Abdullah Battal (Taymas), Başkırdistanlı Fethülkadir Süleyman ve Mehmet Fuad Toktar gibi Türk aydınları, *Hariç Türklüğünde Millî Hars Meselesi* başlığı altında Türk dünyası dil ve edebiyat meselesini ele alan uzun münakaşalar yapmışlardır. Abdullah Battal (Taymas), Kazanlı imzasıyla *Yeni Kafkasya*'ya gönderdiği *Kazan İli'nde* başlıklı yazısında İdil-Ural Türkleri içerisinde meydana gelen

müşterek bir edebiyat dilinden söz ederek "Şu dil ile yazılan edebiyatın okunduğu coğrafi misâhanın genişliği dahi, Kazan Türklerinin dağılmış olduğu coğrafi misâhanın genişliği ile mütenâsip idi." der. Böyle bir edebî dilin meydana gelmesini yirmi otuz yıllık medenî bir hareketin semeresi olarak değerlendiren yazar, "...şu edebî dil umûm Orta Türklerin (yani Kazanlıların, Kazak-Kırgızların ve Türkistanlıların) müşterek bir edebî lisânı için de esas olabilirdi. İşbu Türkler, âli millî emeller nâmına mahallî şive taassubundan vazgeçip de öz aralarında iyi anlaşsalar ve şimdiki İdil Boyu edebî lisânını 'Kazanlığa' temâyülü doğrultulur ise, takriben yirmi milyonluk, Orta Türkler için, yani İdil Havzası'ndan tâ Zereşân Vadisi'ne kadar olan vâsî bir Türk ili için umumî edebî bir dil vücuda gelmesinin imkânında ben zerre kadar şüphe etmiyorum." der ve bu oluşuma Başkırtların engel olduğunu söyler (Kazanlı 1926). Buna cevap veren Başkırdistanlı Fethülkadir Süleyman, Kazanlı'yı "müstakil Tatar edebî lisânı yaratmakla" suçlayarak, bahsedilen coğrafyanın, Rusların yoğun tesiri altında olduğunu ve bu yüzden İdil Boyu'nun millî bir kültür oluşturmaya muktedir olmadığını iddia eder. "Tatar lisânı ve edebiyatının 20 senelik hayatı var ise hepimizin müşterek millî servetimiz olan Türkistan Edebiyatı'nın birkaç yüz senelik ömrü vardır. Kazanlılara, Başkırtlara, Kırgız ve Kazaklara millî medeniyeti, millî edebiyatı koca Türkistan vermiştir." diyen Fethülkadir Süleyman ise Başkırt lehçesinde meydana getirilecek bütün Orta Türklere ait edebî bir lisan teklif eder. "Tatar lisânı umumî edebî lisan değil, şu bizim Başkırt ve Kırgız şiveleri ile beraber alelâde bir kabile şivesidir." diyen yazar, Başkırtlar için Başkırt edebiyatını Tatar edebiyatından daha uygun bulur. Fethülkadir Süleyman (1925), Türk dünyası edebiyatı hakkındaki fikirlerini şöyle hulasâ eder: "Millî Türk an'anelerini Rus an'anelerinden himaye ve müdafaa için Başkırt Edebiyatının Başkırtlar için Tatar Edebiyatı'ndan daha faydalı olacağına inananlardanız. Bizim akidemizce umum Türk kavimleri için ancak iki edebî lisan olur. Şarkî Türkler için Çağatay-Özbek; Garbî Türkler için Anadolu Türkçesi. Bütün Orta Türklere mahsus umumî edebî lisan takdim etmek Çağatayların halefi olan Türkistanlıların hakkıdır."

Bu tartışmaya uzunca bir makale ile katılan Mehmet Fuad Toktar, Kazanlı ve Başkırdistanlı Fethülkadir Süleyman'a cevap vererek Türkçenin Cenubî Türkçe, Orta Türkçe vb. adlarla tasnif edilmesine şiddetle itiraz eder. Siyasî, medenî ve edebî bakımdan her devirde müstakil olabilen memlekete ait şivenin ortak dil olmasını teklif eden yazar, bu konudaki kanaatini şöyle ifade eder: "Zannıma kalırsa, bu üç âmil şimdiki günde Anadolu arkadaşlarımızın elindedir. Onlar bu âmilleri iyi kullanabilirlerse, kendileri istemezlerse bile, Anadolu şivesi umum Türklüğün edebî ve yazı lisânı olarak istimâl edilecektir. Anadolu Türkçesini ortak yazı dili olarak teklif eden Toktar, İstanbul Türkçesini kabul etmez. Bunun yerine zenginleştirilmiş Anadolu ağzını uygun

görür ve "...bunun için en evvel Anadolu şivesinin kendisini yazı lisanı olarak kullanmalı bilâ-tedric zenginleştirmelidir. Yoksa şimdi kullandığımız İstanbul yazı lisanı yüzde seksen Arabî ve Fariş kelimelerle muhtelit ne Türkçe, ne Arapça ne de Farsça bir lisanıdır ki, bunu başka Türk kabileleri şöyle dursun, Anadolu Türk'ü kendisi bile, şimdiye kadar hazmedememiş ve bundan sonra da edemeyecektir." der. Yazar, "Millî medeniyet ve edebiyata gelince bu sonki yarım asırda bu meselelerde Türklüğün üç kabilesi – Anadolu lular, Azerbaycanlılar ve Tatarlar – rehberlik edebilir." diyerek bütün Türk dünyasında mukayeseli ortak bir edebiyat kurulmasını ister (Toktar 1925).

Bu tartışma bir müddet daha devam etmesine rağmen, Mehmet Fuad Toktar'a cevap veren olmamıştır. Ancak, bu tartışmanın dışında kalan Mirza Bala gibi Yeni Kafkasya'nın önde gelen yazarlarından bazıları Türkiye Türkçesinin ortak dil olarak kullanılması fikrine sıcak bakmışlardır.

Yeni Kafkasya'nın hacmi göz önüne alınırsa şiir bakımından zengin olduğu söylenemez. Dergi başına bir şiir bile düşmemektedir. Bu şiirler de özellikle ikinci yılda yayımlanmışlardır. Üçüncü ve dördüncü yıllarda çok az şiir yayımlanır. Dergide şiirden başka beş de hikâye neşredilmiştir. Özgürlük ve vatan sevgisi temalarını işleyen bu hikâyelerin üçü Mirza Bala'nındır. Öteki hikâyelerin biri Azerbaycanlı Fuad'a, diğeri Mim. imzasına aittir.

Sonuç

1918'de kurulan ilk Azerbaycan Cumhuriyeti devleti, iki yıl sonra Ruslar tarafından tekrar işgal edilince Azerbaycan'daki millî matbuat hayatı sona erer. Şiddetli bir Bolşevik propagandaya maruz kalan Azerbaycan'da millî şuuru canlı tutmak isteyen Azerî aydınlar, İstanbul'a gelerek burada *Yeni Kafkasya* mecmuasını çıkarırlar.

Zor şartlar altında neşredilen *Yeni Kafkasya*'nın yayın hayatı, bir cesaretin ifadesidir. Dergi, Komünizme karşı kurulmuş ilk yayın organıdır ve şiddetli bir Komünist propagandanın hüküm sürdüğü Azerbaycan'da alenen satılır (Mirza Bala 1953: 19). Dört yıllık yayın hayatı boyunca bütün kalemleriyle Komünist Bolşeviklere karşı siyasî bir mücadele vermiştir. Bu neşriyattan canı sıkıla Bolşeviklerin itham ve tehditlerine aldırmandan başta Azerbaycan olmak üzere bütün Türk dünyasında millî şuuru canlı tutmaya gayret etmiştir. Bolşevik Rusların gerçek yüzünü ve Türk dünyasındaki sinsi emellerini bütün dünyaya göstermeye çalışmıştır.

Yeni Kafkasya, 1920'lerden günümüze kadar devam eden Türk dünyası muhaceret matbuatının öncüsüdür. *Yeni Kafkasya*'dan ilham alan Türk aydınları, işgal altındaki vatanlarından Türkiye ve Avrupa'ya göç ederek burarlarda pek çok dergi ve gazete çıkarmışlardır. *Yeni Kafkasya*'yı örnek alan Türkistanlı aydınların İstanbul'da çıkardıkları *Yeni Türkistan*, *Yeni Kafkasya*

kapanınca onu aynı yayın politikasıyla devam ettiren *Azerî Türk*, daha sonra *Yeşil Yaprak*, *Odlu Yurt*, aynı yıllarda Kırımlı aydınların Romanya’da neşrettikleri *Emel*, Avrupa’da Türk dünyası aydınlarının çıkardıkları *Promete*, İstanbul’da Ahmet Caferoğlu idaresinde neşredilen kültür ve sanat dergisi *Azerbaycan Yurt Bilgisi* bunlardan birkaçıdır. *Yeni Kafkasya* yazarlarının da içinde bulunduğu Azerî aydınların 1952’de Ankara’da çıkardıkları *Azerbaycan* dergisi ise günümüze kadar neşredilmiştir. Daha sonraları *Yeni Kafkasya* mecmuasının adı bile pek çok dergiye ilham kaynağı olmuştur: *Kafkasya Dergisi*, *Kafkasya Mecmuası*, *Yeni Kafkasya Dergisi*, *Kafkasya*, *Birleşik Kafkasya Dergisi*, *Kuzey Kafkasya Dergisi*, *Kafkasya Birlik Mecmuası*, *Kafkasya Gerçeği*, *Kafkasya Yazıları*, *Hür Kafkasya* vb.

Türk dünyasının yeniden istiklâlini kazanmasında bu muhaceret matbuatının bir katkısı var ise, bu katkıda en önemli pay muhaceret matbuatı geleneğini başlatan *Yeni Kafkasya* mecmuasına ait olmalıdır.

Açıklamalar

* Bakinskiy Raboçi, Zaraya Vostoka ve Yeni Fikir gibi Bolşevik gazetelerde zaman zaman Yeni Kafkasya’yı hedef alan yazılar yayımlanır. Yeni Kafkasya’da bu yazılara sert cevaplar verilir. (Bkz. İmzasız, “İşığa Ürenler”, *Yeni Kafkasya*, Yıl 1, S. 18, s. 13; Azerî, “Herkes Köpek Havlar, Bize Çeka”, *Yeni Kafkasya*, Yıl 1, S. 21, s. 13; Azerî, “Bolşevik Yalancıları”, *Yeni Kafkasya*, Yıl 3, S. 11, s. 9)

Kaynakça

- AKPINAR, Yavuz (1994), *Azerî Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Dergâh Yay.
- AKPINAR, Yavuz – YILDIRIM, İrfan Murat – ÇAĞIN, Sebahattin (1990), *Mehmet Emin Resulzâde, Azerbaycan Cumhuriyeti*, İstanbul: Azerbaycan Türkleri Kültür ve Dayanışma Demeği Yay. *Azerbaycan Dergisi* (1952), “Yeni Kafkasya”, Ankara, S. 6, s.12. Azerî (1924), “Azerbaycan’da Amele Harsı”, *Yeni Kafkasya*, İstanbul, Yıl 1, S. 11, s. 11. Başkırdistanlı Fethülkadir Süleyman (1925), “Haric Türklerinden Millî Hars Meselesi”, *Yeni Kafkasya*, İstanbul, Yıl 2, S. 13, s. 12.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1954), “Baku – Tahran – İstanbul Üçgeninin Büyük Mücahidi”, *Azerbaycan Dergisi*, Ankara: Yıl 3, S. 10 -11, s. 17.
- CAN, Adem (2005), *Yeni Kafkasya Mecmuası – İnceleme ve Edebiyatla İlgili Metinler*, (Danışman: Doç.Dr. Ali İhsan KOLCU), Erzurum: (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- ÇAĞIN, Sabahattin (1994), “Mehmet Emin Resulzade’nin Stalin’e Mektubu”, *Türkçülük Armağanı*, İzmir: Akademi Yay.
- HACIYEVA, Maarife (1994), *XX. Asır Azerbaycan Edebiyatı*, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yay.

- Kazanlı (1926), “Kazan İli’nde”, *Yeni Kafkasya*, İstanbul, Yıl 2, S. 8, s. 9.
- KOLCU, A. İhsan (2004), *Çağdaş Türk Dünyası Edebiyatı*, Ankara: Salkımsöğüt Yay.
- KÖPRÜLÜ, Fuat (1998), “Azerî”, *Edebiyat Araştırmaları II*, İstanbul: Ötügen Yay.
- MAKAS, Zeynelâbidin (1992), *Çağdaş Azerbaycan Şiir Antolojisi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Mirza Bala (1925), “Azerî Türk Edebiyatı’nın Dünü Bugünü”, *Yeni Kafkasya*, İstanbul, Yıl 2, S. 20, s. 4.
- _____ (1926), “Muâsır Azerî Şâirleri”, *Yeni Kafkasya*, İstanbul, Yıl 4, S. 2, s. 5.
- _____ (1953), “Azerbaycan Muhacirlik Matbuatının Otuz Yıllığı”, *Azerbaycan Dergisi*, Ankara, S. 19, s. 6.
- Resulzâde, Mehmet Emin (1928), *İhtilâlcî Sosyâlizmin İflâsı ve Demokrasinin Geleceği*, İstanbul, Millî Azerbaycan Neşriyatı.
- _____ (1938), *Das Problem Aserbeidschan*, Berlin.
- _____ (1993), *Kafkasya Türkleri*, (hzl. Yavuz AKPINAR - İrfan Murat YLDIRIM – Selahattin ÇAĞIN), İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay.
- SİNÂN (1925), “Azerbaycan Halk Edebiyatı Numûneleri”, *Yeni Kafkasya*, İstanbul, Yıl 2, S. 24, s. 5.
- ŞİMŞİR, Sebahattin (2002), *Azerbaycan’ın İstiklâl Mücadelesi*, İstanbul: IQ Kültür – Sanat Yay.
- _____, Sebahattin (1995), *Mehmet Emin Resulzâde’nin Türkiye’deki Hayatı, Faaliyetleri Düşünceleri*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.
- _____, Sebahattin (1995), “Türkiye’deki Azerbaycan Matbuatı (1923 – 1931)”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, İstanbul: S. 97, s. 61.
- TOKTAR, Mehmet Fuad (1925), “Hariç Türklerinde Millî Hars Meselesi”, *Yeni Kafkasya*, İstanbul, Yıl 2, S. 14, s. 9.
- Yeni Kafkasya (1925), “Türkoloji Kongresi”, İstanbul, Yıl 3, S. 6, s. 1.
- _____ (1926), “Azerî Matbuatının Muhtasar Tarihçesi”, İstanbul, Yıl 3, S. 9, s. 5.

The Magazine Yeni Kafkasya

Adem CAN*

Abstract: This study is an introduction of the “Yeni Kafkasya” Magazine, published between 1923 and 1927 in İstanbul. “Yeni Kafkasya” is a political, social and literary magazine, published by Resulzâde Mehmet Emin once a fortnight. But its social side is stronger than others. It is the first magazine all over the Turkish World, published against Communism, found in Russia in 1917. In the text, the place of “Yeni Kafkasya” in Turkish culture and its life, form, authors, publication policy, activities are presented.

Key Words: Yeni Kafkasya magazine, Resulzade Mehmet Emin, Azerbaijan’s Press, immigrating press

* Atatürk University, Institute of Social Sciences / ERZURUM
ademcan71@myynet.com

Журнал Новый Кавказ

Адем Джан*

Резюме: Эта работа является презентацией журнала Новый Кавказ, опубликованном в Стамбуле в 1923-1927х годах. Новый Кавказ- это политический, социальный и литературный журнал, публиковавшийся один раз в 15 дней Ресул-заде Мехмет Эмином. Однако более преобладающая сторона журнала политическая . Является первым журналом Тюркского Мира выпущенном в 1917 году против комунизма в России. В этой работе будет представлены политическая и литературная деятельность, издательская политика, состав писателей, особенности вида, жизнь издания и место Нового Кавказа в нашей культуре.

Ключевые Слова: журнал Новый Кавказ, Ресул-заде Мехмет Эмин, Азербайджанское издание, издание переселенцев

* Университет Атаюрка Институт Социальных Знаний/ ЭРЗУРУМ
ademcan71@mynet.com